

Električne mašine

Zadaci za rad na časovima računskih vežbi AM + SM

Tekst sadrži 9 zadataka koji će se rešavati na časovima računskih vežbi u toku druge polovine kursa. Prvih 5 zadataka se odnosi na asinhronne mašine. Preostala 4 zadatka se odnose na sinhronne mašine.

kontakt: masine.etf.rs, ddc@etf.rs, vukosavic.etf.rs

ASINHRONE MAŠINE

1. zadatak

Trofazna mašina nazimenične struje poseduje namotaj sa $N=100$ navojaka po fazi, pri čemu su faze prostorno pomerene za 120 stepeni. Tri faze namotaja su vezane u zvezdu. Efektivna vrednost nominalnog faznog napona iznosi $U_n=230V$, efektivna vrednost nominalne struje jedne faze $I_n=10A$, dok je nominalna frekvencija statorskog napona $f_{s,n}=50Hz$. Trofazna mašina je pretvorena u dvofaznu tako što je statorski namotaj sa tri faze uklonjen, a u iste statorske žlebove je ugrađen namotaj sa dve faze α i β . Faze α i β dvofazne mašine prostorno pomerene za 90 stepeni poseduju $N_\alpha = N_\beta = 100$ navojaka. Materijal i poprečni presek provodnika statorskog namotaja je isti kao kod prvobitne trofazne mašine. Faze dvofaznog namotaja se sada napajaju iz dva nezavisna naponska izvora istih amplituda napona i iste frekvencije, fazno pomerena za $\pi/2$. Premotana mašina se posmatra u trajnom radu gde pogoni nominalno opterećenje, nominalnom brzinom, uz nominalni fluks Φ u zazoru mašine.

- Skicirati šemu veza opisane dvofazne mašine sa naponskim izvorima koja koristi minimalan broj provodnika.
- Odrediti efektivnu vrednost napona, $E_{\alpha,rms}=E_{\beta,rms}$, frekvenciju, f_s , i efektivnu vrednost struje, $I_{\alpha\beta,rms}$, izvora koja se ima u opisanom radnom režimu.

2. zadatak

Trofazni dvopolni asinhroni motor povezan u zvezdu, načinjen za fazni napon nominalne efektivne vrednosti $U_n=220V$, nominalne frekvencije $f_{s,n}=50Hz$, ima parametre:

- otpornost statorskog namotaja (jedne faze) $R_S=0.25\Omega$,
- svedena otpornost rotorskog namotaja (jedne faze) $R_R=0.2\Omega$,
- rasipna induktivnost statorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma S}=3$ mH,
- svedena rasipna induktivnost rotorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma R}=3$ mH,
- induktivnost magnetizacije $L_m=100mH$.

Faze statorskog namotaja su povezane u zvezdu. Gubici u gvožđu i mehaničkom podsistemu ovog motora se mogu zanemariti. Za radni režim u kome je motor napajan naponom nominalne frekvencije, $f_s=f_{s,n}$, efektivne vrednosti faznog napona koja je jednaka nominalnom, ($U_S=U_n$), pri čemu se rotor obrće brzinom od $n_m=2850$ ob/min, izračunati:

- Vrednost relativnog klizanja, s .
- Razliku brzine obrtnog polja i brzine rotora (brzinu klizanja, u oznaci Ω_k) i kružnu učestanost struje u kratkospojenom rotorskom namotaju (u oznaci ω_k).
- Struju statora, I_S , i struju rotora, I_R .
- Fluks statora, $\underline{\Psi}_S$, fluks rotora, $\underline{\Psi}_R$ i fluks magnetizacije, $\underline{\Psi}_m$, a zatim ih uporediti po amplitudi i fazi.
- Elektromagnetski moment, M_{em} .

3. zadatak

Trofazni dvopolni asinhroni motor načinjen, za nominalni fazni napon efektivne vrednosti $U_n=220V$, nominalne frekvencije $f_{s,n}=50Hz$, ima parametre:

- otpornost statorskog namotaja (jedne faze) $R_S=13.44 \Omega$,
- svedena otpornost rotorskog namotaja (jedne faze) $R_R=12.55 \Omega$,
- rasipna induktivnost statorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma S}=41.8$ mH,
- svedena rasipna induktivnost rotorskog namotaja (jedne faze) $L_{\gamma R}=24$ mH,
- induktivnost magnetizacije $L_m=1.1085$ H.

Ako su faze statora povezane u zvezdu, a motor je nominalno napajan ($f_s = f_{s,n}$, $U_s = U_n$), izračunati:

- Polazni moment M_{pol} , uz pretpostavku da je L_m tako veliko da se struja magnetizacije može zanemariti.
- Prevalni moment u motornom režimu rada, $M_{pr,m}$. U svim proračunima u ovoj tački smatrati da $L_m \rightarrow \infty$, kao i da je $R_s = 0$.
- Moment, $M_{pr,m,T}$, koji se ima pri relativnom klizanju izračunatom u tački b) ovog zadatka, ali sada uvažavajući postojanje nenulte vrednosti struje magnetizacione grane i nenulte vrednosti otpornosti statora. Uporediti vrednosti dva elektromagnetska momenta, izračunata u tačkama b) i c).

4. zadatak

Trofazni dvopolni asinhroni motor definisan u 3. zadatku ima nominalnu brzinu obrtanja $n_n = 2580$ ob/min. Izuzev snage gubitaka u statorskom i rotorskom namotaju motora, sva ostala snaga gubitaka se može zanemariti. Faze statorskog namotaja motora su povezane u zvezdu. U izračunavanjima je opravdano zanemariti struju magnetizacije.

- Odrediti nominalnu vrednost snage gubitaka, $P_{\gamma,n}$.
- Ako je motor je nominalno napajan, za režim polaska, izračunati:
  - Snagu obrtnog polja, $P_{ob}(s=1)$.
  - Snagu gubitaka u rotorskom namotaju, $P_{cu}^{rot}(s=1)$.
  - Snagu gubitaka u celoj mašini, $P_{\gamma}(s=1)$.
- Pri pokušaju startovanja motora, uz nominalni napon napajanja, došlo je do loma prenosnog mehanizma koji je uzrokovao da osovina rotora ostane zaglavljena i nepokretna. Izračunati koliko dugo opisani radni režim može trajati (t_{max}) a da pri tome ne dođe do termičkog oštećenja motora. Smatrati da motor započinje rad u opisanom režimu iz hladnog stanja. Poznata je vremenska konstanta zagrevanja motora $T = 10$ minuta. Motor se može u termičkom smislu tretirati kao homogeno telo.

5. zadatak

Trofazni dvopolni ($p=1$) asinhroni motor poseduje statorski namotaj čije su faze spregnute u zvezdu (Y). Nominalna efektivna vrednost linijskog napona je $U_{l,n} = 220\sqrt{3}$ V. Nominalna frekvencija napajanja je $f_{s,n} = 50$ Hz. Nominalna efektivna vrednost struje motora je $I_n = 16$ A, nominalna brzina obrtanja rotora je $n_n = 2850$ o/min. Nominalna efektivna vrednost struje praznog hoda (t.j. struje koja se ima pri nominalnom naponu, nominalnoj frekvenciji, u uslovima kada je klizanje jednako nuli) iznosi $I_0 = 8$ A dok je nominalna efektivna vrednost polazne struje (t.j. struje koja postoji u namotajima pri nominalnom napajanju i zakočenom rotoru, tj. kada je brzina obrtanja jednaka nuli a klizanje jednako jedan) $I_{pol} = 80$ A. U proračunima se otpornost statorskog namotaja R_s može zanemariti, rasipne induktivnosti statora i rotora se mogu smatrati jednakim ($L_{\gamma S} = L_{\gamma R}$) i znatno manjim od međusobne induktivnosti ($L_{\gamma S} \ll L_m$, $L_{\gamma R} \ll L_m$).

- Nacrtati ekvivalentnu šemu za stacionarna stanja i odrediti sve njene parametre (osim R_s). Pri izračunavanjima je opravdano usvojiti da je nominalna vrednost struje u grani magnetizacije mnogo manja od nominalne struje ($I_{m,n} \ll I_n$), kao i da je struja magnetizacije pri polasku mnogo manja od polazne struje ($I_m(s=1) \ll I_{pol}$).
- Nacrtati prirodnu karakteristiku u $M-\Omega$ ravni i odrediti koordinate (t.j. parove M , Ω) karakterističnih tačaka (polazak, prevalni moment u motornom radu, nominalni režim rada, prevalni moment u režimu kočenja). Pri izračunavanju ovih vrednosti, zanemariti struju u grani magnetizacije.
- Odrediti faktor snage ($\cos(\varphi_n)$) i stepen korisnog dejstva, η_n , u režimu nominalnog napajanja i opterećenja, oslanjajući se pri tome na zamensku šemu dobijenu u tački a) zanemarujući snagu gubitaka koja se u ovoj šemi ne modeluje.
- Odrediti frekvencije rotorskih struja za karakteristične tačke analizirane u b).

- e) Usvajajući tipičan sistem baznih veličina, odrediti relativne (svedene) vrednosti svih parametara mašine.

SINHRONE MAŠINE

6. zadatak

Dvopolni sinhroni motor sa konstantnom rotorskom pobudom poseduje statorski namotaj zanemarivo male otpornosti, ($R_S=0$), čije su faze vezane u zvezdu. Sinhronne induktivnosti u d i q osi su međusobno jednake, $L_d=L_q=L_S=0.1H$. Poznata je efektivna vrednost faznog napona statora $U_S=220V$ i frekvencija $f_S=50Hz$, kao i efektivna vrednost elektromotorne sile praznog hoda $E_0=290V$ izmerena u jednoj fazi. Ukoliko mašina radi sa uglom snage od $\delta=+30^\circ$ (napon statora prednjači u odnosu na E_0), izračunati:

- Efektivnu vrednost statorske struje, I_S .
- Faktor ulazne snage, $\cos\varphi$.
- Aktivnu, P_e i reaktivnu, Q_e snagu mašine.

7. zadatak

Dvopolni sinhroni generator sa konstantnom rotorskom pobudom poseduje statorski namotaj zanemarivo male otpornosti, ($R_S=0$), čije su faze vezane u zvezdu. Sinhronne reaktanse u d i q osi su međusobno jednake, $X_d=X_q=X_S$. Poznata je efektivna vrednost faznog napona $U_S=3470V$ i efektivna vrednost elektromotorne sile praznog hoda u jednoj fazi $E_0=4200V$. Ako se zna da je u posmatranom režimu efektivna vrednost statorske struje $I_S=500A$, dok je faktor snage $\cos\varphi=0.8$, ind., izračunati:

- Vrednost sinhronne reaktanse, X_S ,
- Vrednost ugla snage, δ .

8. zadatak

Dvopolna trofazna sinhrona mašina poseduje namotani rotor sa kliznim prstenovima i pobudnim namotajem u d osi. Rotor se obrće brzinom $n=4500$ ob/min. Statorski namotaj je povezan u zvezdu i u svakoj od njegovih faza se indukuje elektromotorna sila čija vršna vrednost iznosi $E_{0,max}=800V$ pri pobudnoj struji od jednog ampera ($I_{p,0}=1A$). Poznato je da je magnetsko kolo linearno kao i da je $L_d=L_q=50mH$, dok je otpornost statorskog namotaja svake faze $R_S=3\Omega$. U rotorskom namotaju se u posmatranim radnim režimima ima nepromenljiva pobudna struja $I_{p,1}=0.5A$.

- Odrediti frekvenciju f_S [Hz] koju simetrični trofazni naponski izvor treba da ima da bi se mašina na nje mogla sinhronizovati.
- Odrediti efektivnu vrednost statorske struje, I_{KS} , i elektromagnetski moment, M_{KS} , koji se opire kretanju rotora mašine za slučaj u kome je $U_S=0$ (t.j. statorski priključci u kratkom spoju). Napomena: Posmatra se sinhrona mašina koja radi u ustaljenom stanju, dakle, radi se o ustaljenoj vrednosti struje kratkog spoja.
- U slučaju kada je efektivna vrednost linijskog napona izvora kojim se napaja statorski namotaj jednaka $U_l=300V$, odrediti ugao snage δ [rad] (ugao za koji vektor statorskog napona prednjači u odnosu na indukovanu elektromotornu silu) za koji se ima najveća snaga elektomehaničkog pretvaranja dok mašina radi u generatorskom režimu. Za ovaj ugao, odrediti:
  - Efektivnu vrednost statorske struje, I_S .
  - Reaktivnu snagu, Q_e , koju sinhrona mašina predaje izvoru.
  - Aktivnu snagu, P_e , koju sinhrona mašina predaje izvoru.

9. zadatak

Dvopolni trofazni sinhroni generator poseduje statorski namotaj zanemarivo male otpornosti, ($R_S=0$), čije su faze vezane u zvezdu. Sinhrona reaktansa u d i q osi su međusobno jednake, $X_d = X_q = X_S = 2\Omega$. Merenjem je utvrđeno da se karakteristika praznog hoda može aproksimirati pravom sve dok efektivna vrednost elektromotorne sile praznog hoda u fazi ne dostigne vrednost od $E_{0,max}=500V$, nakon čega nastupa zasićenje. Izlazni napon na statorskim priključcima se u radnim režimima, opisanim u daljem tekstu, nastoji održati konstantnim pri čemu efektivna vrednost faznog napona treba da iznosi $U_S=220V$. Brzina obrtanja rotora je konstantna u svim radnim režimima, usled čega se promena elektromotorne sile praznog hoda postiže isključivo promenom pobudne struje rotorskog namotaja.

- Odrediti trofazno otporno opterećenje povezano u zvezdu, sa tri otpornika otpornosti R_{opt} , kao i vrednost elektromotorne sile praznog hoda, koja će rezultovati razvijanjem maksimalne moguće snage na otpornicima, kao i efektivnom vrednošću faznog napona od $U_S=220V$. Odrediti vrednost te snage, P_{max} .
- Ako se paralelno sa trofaznim otpornim opterećenjem poveže i trofazno kapacitivno opterećenje C_{opt} , reaktansa $X_{opt}=-4\Omega$, odrediti pri kom trofaznom otpornom opterećenju, R_{opt} i kojoj vrednosti elektromotorne sile praznog hoda, E_0 , se ostvaruje maksimalna aktivna snaga, P_{max} , ako je i sada cilj održati nepromenjenju efektivnu vrednost faznog napona $U_S=220V$. Kolika je vrednost maksimalne snage P_{max} .

